

PETRE DIN, *PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. VIAȚĂ
COTIDIANĂ ȘI MENTALITĂȚI COLECTIVE*,
EDITURA NAPOCA STAR, CLUJ-NAPOCA, 2019

FAZAKAS LASZLO*

Recentul volum al istoricului Petre Din ne propune o nouă perspectivă asupra unui eveniment crucial din istoria noastră, Primul Război Mondial. Școala Analelor, cea care a adus o schimbare de paradigmă în scrisul istoric încă din deceniul trei al secolului trecut, a avut o influență importantă asupra istoriografiei românești din ultimele decenii. Istoria totală, cea care se apleacă asupra faptelor cotidiene, asupra mentalităților colective, asupra sentimentelor și credințelor actorilor implicați în evenimentele istorice, este una care, inevitabil, face apel la interdisciplinaritate, asigurând în acest mod o viziune mai amplă și mai complexă asupra fenomenului istoric. Pe această direcție se poate analiza și opera lui Petre Din. Marii istorici ai Școlii Analelor (Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Pierre Nora, George Duby, Emmanuel Le Roy Ladurie, Jacques Le Goff-pentru a menționa doar câteva nume) găsesc noi surse pentru scrisul istoric. Registre contabile, scrisori, memorii, opere literare și multe altele devin demne de a primi statutul de izvoare istorice. Având în vedere această perspectivă, putem înțelege de ce Petre Din își construiește lucrarea plecând de la analiza surselor memorialistice. Nu istoria politică este domeniul supus analizei de către Petre Din, ea este doar un fundal de la care pornește investigația asupra faptelor de viață cotidiană, asupra sentimentelor, ideilor, atitudinilor unor personalități implicate în vâltoarea războiului, asupra imaginilor mentale ale soldaților și ale populației civile.

Cele 12 studii cuprinse în volumul profesorului Petre Din au meritul de a surprinde atât mentalul popular, cât și cel al elitelor, atât al celor din Vechiul Regat, cât și al celor din teritoriile ce se aflau sub stăpânirea marilor imperii vecine. Sunt supuse unei investigații minuțioase reflecțiile unor personalități (Octavian Tăslăuanu, Sextil Pușcariu, Lucian Blaga, Grigore Romalo, George Topârceanu și alții) asupra războiului. Mitul bunului împărat, zvonul, teama, sentimentul de insecuritate, speranțele și atitudinile populației în legătură cu deplasarea frontului, dificultățile economice și mutațiile sociale generate de conflict sunt teme centrale în studiile profesorului Din.

Memoriile lui Octavian Tăslăuanu pun în lumină persistența mitului bunului împărat. Autorul mărturisește că mobilizarea românilor ardeleni s-a făcut fără dificultăți, acest fapt datorându-se în special credinței în împărat. Dacă în marile capitale ale Europei războiul a fost primit cu entuziasm, nu același a fost răspunsul românilor din Ardeal. Aici predomină îngrijorarea, teama, tristețea și spiritul datoriei. Memoriile amintite aduc în atenție și tensiunile, resentimentele și neîncrederea dintre români și unguri. Ofițerii unguri proferau frecvent injurii la adresa românilor, acest comportament nefăcând decât să amplifice tensiunea și să îi facă pe unii soldați români să își pună speranța în frații lor de peste munți. Memorialistul arată că, printre soldații români, are un tot mai mare impact ideea națională, iar în

* Liceul de Coregrafie și Artă Dramatică „Octavian Stroia” Cluj-Napoca

contextul în care sunt obligați să lupte pentru o cauză străină, caută diverse modalități pentru a se eschiva de la obligațiile militare (simularea bolii, a nebuniei etc.). Octavian Tăslăuanu reușește să realizeze o fină analiză a mentalității țăranului român înrolat în armata austro-ungară, dar și acelei a ofițerului român. Dacă pentru primul trecerea Carpaților nu e o soluție, fiind legat de pământ și temându-se de represaliile autorităților, pentru intelectualul român din Ardeal fuga în România poate fi o variantă. Investigând opera memorialistică a lui Octavian Tăslăuanu, Petre Din aduce în atenție tensiunea dintre două credințe, cea în împărat și cea în națiunea română, relevând că prima este în pierdere de influență.

De o analiză minuțioasă se bucură și memorialistica lui Sextil Pușcariu. În cazul marelui filolog primează loialismul dinastic. Aflat în Vechiul Regat la izbucnirea războiului, se întoarce în Transilvania pentru a răspunde ordinului de mobilizare. De o deosebită valoare pentru surprinderea mentalului colectiv sunt scrisorile în care Sextil Pușcariu descrie viața brașovenilor. Victoriile germane sunt privite cu bucurie, dar nu găsim sentimente de ură la adresa francezilor. În împrejurările războiului, presa trebuie să fie un mijloc de propagandă, în consecință, înfrângerea germană de la Marna e mult minimalizată. Brașovenii fac distincție între armata germană, disciplinată și bine organizată, și cea austro-ungară, văzută ca mai ineficientă.

Plecând de la memoriile lui Sextil Pușcariu, profesorul Din pune în evidență impactul pe care îl au zvonurile asupra unei populații cuprinse de teamă și care nu poate conta pe surse credibile. Istoricul subliniază că, în ciuda atașamentului față de monarhie, Sextil Pușcariu, ca și alți ofițeri români din armata Austro-Ungară, refuză să lupte împotriva României. De o atenție aparte se bucură și textele ce pun în evidență caracteristicile psihologice ale poporului român. Memorialistul arată că prudența și răbdarea nu trebuie confundate cu lașitatea. Importante informații ne oferă memoriile și în legătură cu starea de spirit a trupelor austro-ungare ce luptau pe frontul italian, punând în evidență teama de foame ce cuprinde treptat chiar și corpul ofițeresc. Inevitabilitatea înfrângerii Germaniei și prăbușirea Austro-Ungariei sunt surprinse, cu o deosebită luciditate, în notele din 1918. Marele filolog sesizează dorința de pace și în rândul populației Bucovinei, pace așteptată chiar și cu prețul înfrângerii Germaniei.

De o atenție aparte din partea profesorului Din se bucură memoriile lui Lucian Blaga. De la început, ni se atrage atenția asupra unei particularități importante, marele poet nu împărtășește loialismul dinastic, exprimându-se critic la adresa Austro-Ungariei și dorind intrarea cât mai grabnică a României în război de partea Antantei. În această logică trebuie văzut și comportamentul lui Blaga la începutul războiului. Pentru a evita înrolarea în armata imperială se înscrie la Institutul de Teologie din Sibiu în toamna lui 1915. Evenimentul mult așteptat se produce, trupele române pătrund în Transilvania, iar în acest context, autoritățile austro-ungare iau măsuri împotriva unor intelectuali români. Pe fondul lipsei informațiilor oficiale, pe cel al lipsei de credibilitate a acestora, zvonurile devin de necontrolat. Petre Din remarcă faptul că, în momentele în care viața și securitatea colectivităților sunt amenințate, zvonul devine atotputernic.

Sentimentul identității naționale, foarte bine conturat în memoriile lui Blaga, se bucură de o fină analiză din partea profesorului Din. Intrarea României în război e primită cu entuziasm de Blaga, iar căderea Brașovului trezește speranța unei rapide eliberări. Firește, stoparea înaintării românești, evidența faptului că războiul se va prelungi, nu pot aduce decât dezamăgire. Chiar și în împrejurările în care armatele române suferă înfrângeri, Blaga își păstrează credința în cauza românească, având speranța că, la sfârșitul războiului situația României va fi una favorabilă. Profesorul Din reușește să pună în evidență un aspect esențial legat de percepția lui Blaga asupra conflictului mondial, arătând că, pentru marele poet și filosof, războiul este un prilej de regenerare a națiunii române.

Studiul dedicat lui Grigore Romalo reușește să surprindă universul mental al unui ofițer de elită, ghidat în acțiunile sale de înfăptuirea idealului național. Ofițerul, care nu acceptă prevederile draconice ale Păcii de la Buftea (mai 1918) și continuă să lupte ca voluntar în armata franceză, care se lasă purtat de entuziasm la începutul conflictului, are o privire lucidă în analiza deficiențelor trupelor române,

percepute atât la nivelul conducerii, cât și la cel al soldatului de rând. Însemnările sale pun în lumină una din carențele unor soldați, deficitul de educație care aduce după sine diminuarea simțului datoriei. Un alt aspect reliefat de memoriile lui Grigore Romalo, asupra căruia se oprește cu atenție Petre Din, este atitudinea unei părți a societății românești care balansează dinspre entuziasm pentru cauza națională spre simpatie față de germani. Sentimentul lipsei de securitate face ca zvonul să aibă o forță de nestăvilit, iar în aceste împrejurări e nevoie și de un salvator. După cum arată istoricul Petre Din, memoriile lui Grigore Romalo surprind forța mitului salvatorului, în această ipostază conturându-se imaginea generalului Alexandru Averescu.

Analiza consacrată memoriilor lui George Topârceanu relevă aspecte inedite legate de bătălia de la Turtucaia, de universul mental al soldatului român, de condițiile prizonieratului din Bulgaria sau de resentimentele generate printre bulgari de participarea României la cel de-al Doilea Război Balcanic. Profesorul Din ne aduce în atenție impactul avut de zvonuri în dezastrul de la Turtucaia și faptul că, în momente de acută insecuritate, sentimentul dominant este frica. Plecând de la însemnările poetului, Petre Din arată că, în vâltoarea bătăliei, actele de lașitate se împletesc cu cele de eroism. Memoriile lui Topârceanu permit și câteva concluzii referitoare la cauzele înfrângerii din Dobrogea: forțele superioare bulgaro-germane, incompetența unor comandanți și lipsa pregătirii mentale pentru război a țaranului român. Ostilitatea cu care sunt priviți prizonierii români de către populația bulgară își are cauza în evenimentele din 1913. Întreaga mașinărie propagandistică bulgară făcea din România principala vinovată pentru înfrângerea bulgară, iar în aceste condiții răzbunarea părea o acțiune legitimă. Psihoza colectivă legată de 1913 cuprinsese atât elita bulgară, cât și populația de rând, tratamentul dur la care au fost supuși prizonierii români fiind văzut prin această prismă. Profesorul Din are meritul de a ne aduce în atenție un aspect semnificativ din însemnările lui G. Topârceanu, unul care dovedește că propaganda bulgară afectase mai puțin generația în vârstă. Relevantă în acest sens este discuția pe care o are poetul cu un bulgar bătrân, pentru care România are meritul de a fi contribuit la înlăturarea jugului otoman ce apăsa Bulgaria.

Volumul istoricului Petre Din se distinge dintre numeroasele producții istoriografice consacrate în ultimii ani Primului Război Mondial prin explorarea unor teritorii mai puțin vizitate de istorici, prin folosirea unor surse mai puțin exploatate, prin rigoarea investigației istorice, prin claritatea și frumusețea expunerii. Petre Din, istoric care ne-a obișnuit deja cu studii consacrate mentalităților colective și vieții cotidiene, își reînnoiește convingător pledoaria pentru necesitatea unei reconstituiri ample și complexe a imaginii trecutului. Detaliile semnificative surprinse, redarea atmosferei de epocă, cursivitatea narațiunii, savoarea unor pasaje fac din opera de față una accesibilă și pentru nespecialiști, una menită să trezească interesul tuturor iubitorilor de istorie. Lucrarea reușește să reînvie o lume veche de peste o sută de ani, să aducă o nouă perspectivă asupra vieții, ideilor și sentimentelor oamenilor de rând și unor personalități de seamă prinse în vâltoarea războiului care a dus la formarea României Mari.